

УДК 81'243:371.3 74.268.1Укр Галина Іванишин (Івано-Франківськ)

КОНЦЕПЦІЯ ТА СТРУКТУРА «УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКО-АРАБСЬКОГО ТЛУМАЧНОГО СЛОВНИКА МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ» У статті обґрунтовано концепцію та схарактеризовано структуру «Українсько-англійсько-арабського тлумачного словника медичних термінів», укладеного для іноземних громадян. Ключові слова: Українсько-англійсько-арабський тлумачний словник медичних термінів, структурні особливості.

ЛІНГВІСТИКА. Випуск XXII

82

The concept as well as the structure of the Ukrainian-English-Arabic explanatory dictionary of medical terms is characterized in the article. The dictionary was compiled for foreigners. Key words: Ukrainian-English-Arabic explanatory dictionary of medical terms, structural peculiarities.

Історичні зміни в Україні та глобалізаційні освітні процеси вимагають посилення уваги до осмислення перспективних тенденцій дослідження української мови, аналізу мовних факторів, їхнього практичного втілення, зокрема розвитку й функціонування професійного медичного мовлення, його значущості у міжкультурному спілкуванні. Український медичний дискурс – надзвичайно різнобічний, семантично невичерпний арсенал мовних засобів, серед яких на першому місці – термінологічна лексика – об'єднує блоки термінів різних медичних спеціальностей, у тому числі й найменш унормовані групи. Вітчизняні дослідники постійно звертаються до вивчення проблем медичної терміносистеми (Р. Беляєв, Я. Вакалюк, І. Корнейко, Г. Краховецька, Т. Лепеха, Н. Литвиненко, Н. Місник, В. Німчук та ін.). Активне розширення й оновлення медичної лексики й надалі знаходять відображення у медичних словниках та довідниках. Так, у кінці ХХ ст. продемонстровано новий підхід української лексикографічної школи: укладено «Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник» (у 2-х томах, налічує 33 тис. слів; за ред. М. Павловського, Л. Петрух, І. Головка, Л. Полюги; Київ, 1995). Укладачі підготували тримовний галузевий словник з опертям на словниковий масив української мови. Однак у галузевих лексикографічних працях попередніх років простежується історична тенденція-залежність: розгляд української мови чи будь-яких мовних питань проводився у тісному зв'язку, зіставленні з російською мовою. Для студентів медичних спеціальностей укладено «Російсько-український медичний словник з іншомовними назвами» (15 тис. слів; укладач – С. Нечай, Київ, 2000), «Українсько-англо-російський медичний словник-розмовник» (укладачі – Н. Місник, Г. Золотухін; Київ, 2001), «Російсько-українсько-англійський базовий словник студента-медика» (близько 6 700 слів і словосполучень; укладачі Г. Золотухін, Н. Литвиненко, Н. Місник та ін., Київ, 2001) тощо. З огляду на те, що функціонування сучасної медичної української термінології в Україні має складну історію, перекладацькі англійські відповідники ще не є сталими, а арабські – практично відсутні, на сьогодні проблемним залишається питання використання загальномедичної термінології чи професійно зорієнтованого лексичного фонду у фаховому медичному мовленні, добір відповідників в англійській мові тощо, а переклад мовних конструкцій з української мови арабською відсутній (за винятком навчальних тематичних словників-додатків з окремих

дисциплін). Мета статті – обґрунтувати концепцію створення перекладного тлумачного словника медичних термінів, схарактеризувати особливості його структури. Потреба у створенні «Українсько-англійсько-арабського тлумачного словника медичних термінів» виникла у зв'язку з постійним розширенням студентського контингенту в медичних навчальних закладах представниками зарубіжних країн. Робота над галузевим словником зумовлена низкою чинників: 1) за основу взято лексичний фонд української мови, представлений як медичними термінами, так і професійно зорієнтованими у мовленні медиків словами; статус української мови як державної робить її основною мовою викладання у вищих навчальних закладах, зокрема і медичних, в Україні; 2) подано переклад англійською, адже англійська мова є міжнародною, а для студентів-іноземців водночас і робочою мовою, мовою спілкування; 3) уперше запропоновано переклад медичної лексики арабською; автори обрали арабську мову як найуживанішу для чисельної категорії іноземних студентів. «Українсько-англійсько-арабський тлумачний словник медичних термінів» (надалі – Словник), що містить близько 8000 слів і словосполук, окреслених функціонуванням у медичній галузі, адресований іноземним громадянам, які навчаються на медичних

_____ Розділ II. Функціональна семантика лексичних і граматичних одиниць

83

факультетах в українських вищих навчальних закладах. Автори довідкового видання намагалися врахувати аксіологічні, професійні, когнітивні та комунікативні потреби іноземних студентів та лікарів-практиків. У Словнику представлено медичні терміни з анатомії, фізіології, медичної біології, гістології, гігієни, педіатрії та клінічної медицини тощо. Спеціальна медична термінологія поєднується з фрагментами найуживанішої й практично актуальної частини мовних засобів як особливо необхідних для професійного медичного мовлення. Згідно з обраною цільовою мовленнєвою настановою довідкового видання словникова частина містить професійно зорієнтовані слова й різного роду словосполучки, що не є термінами в прямому розумінні цього слова: це різнотипні за структурою мовні засоби, які можуть використовувати майбутні лікарі-практики під час вивчення фахових дисциплін українською чи англійською мовою, для підвищення своєї культури писемного та усного професійного мовлення. Словник чітко структурований; складається зі вступу, основної частини, додатків: кольорових ілюстрацій із зображенням систем органів людини, що супроводжуються таблицями-перекладом; таблиці грецьких і латинських найпоширеніших термінотворчих елементів української медичної термінології з тлумаченням значень та наведеним контекстом. Важливість знакової сторони словника визначається дидактичними принципами наочності та ілюстративності. Важливою структурною особливістю запропонованого видання є подання українських медичних термінів як об'єднань у словотвірні гнізда, наприклад: бактере(о)ци д, бактеризувати / пробактеризува ти, бактерици дний, бактеріальна трансформа ція, бактеріальний (бактері йний), бактеріємі я, бактеріогенний, бактеріо з, бактеріо лог, бактеріологічний, бактеріологія, бактеріоносі й, бактеріоно сний, бактеріопатологія, бактеріотерапія, бактеріофаг (син. бактеріальний вірус.), бактеріофагологія, бактеріофаг.

Тлумачення медичних термінів здійснюється через пояснення лексичних значень, логічної дефініції, систему відповідників, синонімів, контексту тощо. Часто дефініція реєстрових слів

(манже тка), патогене з (патогене зис), мокроти ння (мокро та), парази тний (паразита рний, парази чний). Невідмінювані іменни к и супроводжуються позначкою невідм., також до них наведено категорію роду, напр.: папата чи ім.. невідм.. мн., плаце бо ім. невідм., с.р. Зворотні дієслова із кінцевим -ся середньо-зворотного стану подаються як співвідносні форми до перехідних дієслів. Су ф і к с -ся наводиться у круглих дужках при дієсловах недоконаного і доконаного виду, напр.: лікува ти(ся) / полікува ти(ся), наро джувати(ся) / народи ти(ся). Варіанти дієслів із префіксами в / у, ви / о тощо подаються у круглих дужках після заголовково г о слова – українського медичного терміна чи професійно-орієнтованого слова. Варіанти дієслів, що починаються на в та у, зумовлені їхньою семантикою. Якщо дієслова виражають спрямування дії всередину, в межі, простір, об'єм чого-небудь, вони вкупі з похідн и м и від них словами подаються на в (з одночасним зазначенням їхніх варіантів на у), напр: вколо ти (уколо ти), впо рскувати/ упо рскувати, виду жувати (оду жувати). Додатковою граматичною характеристикою до українських медичних термінів чи професійно зоріє н т о в а н и х слів подаються форми дієслівного керування. Конструкція дієслівного керування включає питання до залежного слова – іменника, напр.: виміря ти / ви міряти (що?) температуру, вислухо вувати / ви слухати (що?) легені. Інколи термінологічні словоспол у к и доповнюють літерні скорочення, що подаються в круглих дужках і супроводжуються фонетичним варіантом, напр.: рибонуклеї нова кислота (РНК) [ер- енка], центр альна нерво ва систе ма (ЦНС) [це-ен-ес], синдро м набу того імунодефіци ту (СНІД) [с-н і-д]. Отже, пропонований Словник є надійним довідником для студентів у процесі підготовки до клінічної практики чи усного спілкування з пацієнтами, допомагає медичним працівникам поглибити свої знання із загальномедичної чи спеціальної термінології, сприяє ств о р е н н ю ґрунтовної бази для професійного мовлення, а також допомагає зробити правильний переклад з української мови на англійську й арабську відповідно до чинних літературних норм, розтлумачити значення медичних термінів, уточнити деякі граматичні характери с т и к и слів, їхні правописні й акцентуаційні особливості.

Л І Т Е Р А Т У Р А 1. Нечай С. Російсько-український медичний словник з іншомовними назвами. 15.000 слів / С. Нечай. – К.: УЛТК, Фонд ТТ, 2000. – 432 с. 2. Російсько-українсько-англійський базовий словник студента-медика / Г.О. Золотухін, Н.П. Литвиненко, Н.В. Міс н и к та ін. – К.: Здоров'я, 2001. – 264 с. 3. Українсько-англійсько-арабський тлумачний словник медичних термінів: 8000 слів і словосполук / Уклад.: Р. Б. Голод, Г. Я. Іванишин, С. В. Личук [та ін.] – 1-е вид. – Івано- Франківськ, 2013. – 492 с.

_____ Розділ II. Функціональна семантика лексичних і граматичних одиниць

85

4. Українсько-англо-російський медичний словник-розмовник / Г.О. Золотухін, Н.В. Місник. – К.: Україна, 2001. – I-VII. – 213 с. 5. Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник: У 4 т. – Т. 1. А–Д / Укладачі: Л. І. Петрух, І. М. Головк о . – К. : ВСВ «Медицина», 2012. – 704 с.